

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՄԱՏԵՔՍՏԻ ՀԵՐԹԱՓՈԽԸ. ՎԻՃԱՐԿՈՒՄԸ ԻԲՐԵՎ
ԱՆՀՆԱՐԻՆԻ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ԿԱՄԱԶԴԱԿՈՒՄ

ԷԴՎԱՐԴ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*Ես հետզհետե ավելի եմ համոզվում, որ
Աստծո մասին չի կարելի դատել
ըստ նրա ստեղծած աշխարհի.
այն պարզապես անհաջող էր
Վան Գոգ*

Այն հեռավոր-անհիշելի ժամանակներում, երբ նախաստեղծ գույ-
գը հայտնվեց երկրի վրա, աշխարհն անգիտության մեջ էր: Իրերը ոչ
անուն ունեին, ոչ էլ հատկանիշ: Արևը սաստիկ թաց էր, ու ջուրը չոր:
Երկրի վրա ամեն տեսակի կենդանի շունչ կար, որոնք ևս անգիտույթ-
յան մեջ էին: Նրանք **համակերպվել** էին իրենց նախասահմանված վի-
ճակին, և հավքը հավք էր, գազանը՝ գազան:

Լուսաբացները կաթնամշուշից էին ծնվում, և մայրամուտներից
քուլա-քուլա տրտմություն էր ծորում: Գարնան առաջին անձրևից և
ամռան շեկ սնգույրից աշխարհը գինովցած էր, և անմեղսունակ էր ի-
րականությունը համայն: Ժամանակը դեռ դարձելի էր, և խոտերի մեջ
շնչակտուր պյուքը ասես երջանկության հառաչ էր մի: Անգիտություն
էր տիրում աշխարհում, երբ երկիր «ժամանեց» **Մարդը**: Ու թեև նրա
ժամանած օրը ևս նախասահմանված կարգով «և՛ իրիկուն, և՛ առավոտ
եղավ», բայց լքվածության մի զգացողություն ծանրացել էր սրտին:
Չկար հյուրընկալող գեթ մի ձեղուն, և ինքն **ապաժաման** էր այս աշ-
խարհում: Կողմնակի աչք էր, որ տեսավ երկրին պատուհասած մեծ
վտանգը: Անգիտությունից զատ՝ երկիրը գուրկ էր նաև **հեռանկարից**:
Չկար մեկը, որ ուզեր հաղթահարել **միապաղաղ Այսօրը**: Չկար մեկը,
որ վիճարկեր Չանձրույթը:

Մարդու և աշխարհի հանդիպումը հանպատրաստի հղացում էր:
Արարման բնագրում մարդուն այլ ճակատագիր էր վերապահված:
Բայց Կենաց ծառից ճառագող գայթակղությունը ստեղծեց մի անհաղ-
թահարելի վիճակ, մի անկանխելի պարագա, երբ այդ հանդիպումը
դարձավ անխուսափելի: Բայց ասում են, որ Դրախտից արտաքսելու
պատճառաբանությունը անհասկանալի է, նույնիսկ՝ շինծու: Հասկա-
նալի չէ, թե Տիրոջ պատկերով և նմանությամբ, ասել կուզեի՝ **արարելու**

օժտվածությունն ունեցողին ինչո՞ւ էր **ավարա** կյանք նախատեսված: Մի առեղծված, որ երբեմն ջրի երես է դուրս գալիս դառնալով մարդու էության ու բնույթի մասին զանազան ուտոպիական ու թաքնաբանական անմեկնելի տեքստերի սյուժե: Եվ այդուհանդերձ, աշխարհի և մարդու հանդիպումը այլևս մեր պատմության մեկնակետն է: Դա, եթե կուզեք, բնականի և բանականի, ի բնուստ նախասահմանված կարգի և արարման տքնանքներին ինքնակամ դատապարտվածի հանդիպում էր, որով սկսվեց արարչագործության բնագիր տեքստի **սրբագրման**, բնականության կարգը բնազանցության կարգին ենթարկելու, մի խոսքով՝ Երկնային Արքայության նմանությամբ երկրային ձեռակերտ արքայությունն ստեղծելու մարդկային արկածների պատմությունը: Ի դեպ, եթե մինչ մեղսագործությունը նախապատվելի էր մարդու **վիճակը**, քանի որ տրված էր անհոգ կյանքով ապրելու բացառիկ հնարավորություն, ապա «հետդրախտային» կյանքում նախապատվելի է դառնում նրա **կարգավիճակը**, քանի որ ստացավ ինքնուրույն վճիռներ կայացնելու հնարավորություն: Ավելին, թեև մեղսագործությունը հռչակվեց **անքավելի**, բայց փոխարենը տրվեց ինքնամաքրման տքնանքներին հաղորդակից լինելու փառահեղ զգացողություն:

Մարդկային կյանքի հիմնարար օրենքներից մեկը շրջակա աշխարհի հանդեպ սեփական գերազանցությունը հաստատելու անբավ ձգտումն է: Դրա համար մարդը հարկադրված է գտնել ինքնահաստատման այնպիսի եղանակ, որը հնարավորություն կտա պարտակելու սեփական թուլություններն ու իր տարաշխարհիկության իրավունքով տիրելու այս աշխարհին: Թեև մարդը սեփական բնություն չունի և այդ իմաստով ցուցանքային կերպար է, բայց **պատմիրագանցության** փաստն իսկ վկայում է, որ նա հավակնում է ապրել իբրև սեփական ճակատագիրը արարող մարդ (Homo Autocrator), իբրև մեկը, ում համար աշխարհի իրադարձումը ոչ թե մեկընդմիջտ տրված ու անբեկանելի եղելություն է՝ իր նախաբնիկ կանխորոշվածությամբ, այլ տակավին չավարտված իրադարձություն, որին նա կարող է միջամտել սեփական «եղիցի» ծրագրով: Առավել ևս, որ այդ նախաբնիկ աշխարհի անհարմարություններն ու պատճառած անբավարարությունը արդեն իսկ հարուցում են ցնորական ու անբավ մի փափագ՝ «սեփականաշնորհել աշխարհը» և այն դարձնել մարդկային **հարազատ ու մտերմիկ միջավայր**: Հավանաբար նա այդ իրավունքը վաստակել է, որովհետև մեկ անգամ արդեն Տիրոջ հանձնառությունը չկատարելու գնով իր իշխանության սահմանները ընդլայնած այդ «աքսորյալը» մեղսագործության անեծքով Գոյի ողորմությունից օթևանի ու կերակրի վայելքից զրկված այդ աստանդակը, լիովին հասկացել է, որ արտաքին հանգամանքներից իր նվաստացուցիչ ենթակայությունը մեղմելու միակ ելքը **Ընդվզումն է**: Իրականությունը չհանդուրժելու և այն ժամանակի խորքերն աքսորելու Նիցցեի վեհերոտ պահանջները այսօր էլ սաղորիչ են:

Զգայական թմբիկից դուրս գալուց ի վեր՝ աշխարհը իր նախապատվություններին ու հայեցողությանը հարմարեցնելու այդ վարանոտ խոհածությունը, իր առանձնակի գերադասությունը ընդգծելու տրտունջքը, մի խոսքով՝ իրադարձությունների բնականոն ընթացքին միջամտելու մարդկային այդ թուլությունը Կենաց ծառից ստացած կենսունակության ու բանիմացության էներգիայի այն մետաֆիզիկական **ավելցուկն** է, որը լիովին ծախսվում է հանրային կյանքի կազմակերպման **թեմատիկ միջուկի** ձևավորման վրա:

Որպես իրականությունը չհանդուրժող մի «հավերժ Ֆաուստ», ով մշտապես ձգտում է թոթափել իր «այստեղ և հիմա» գտնվող կեցության հոգսը¹, մարդը էներգիայի մետաֆիզիկական ավելցուկը փոխակերպում է աշխարհի գեղագիտական ճարտարակերտման: Բայց չմոռանանք, որ նա այս «անբարեկարգ» աշխարհ եկավ պատվիրանների բարոյական ծանր բեռով և այս աշխարհին իր հանդուգն ցանկությունները պարտադրելուց զատ՝ պետք է էներգիայի մետաֆիզիկական ավելցուկի հոսքը ուղղորդեր նաև աշխարհի բարոյական ճարտարակերտմանը: Տերը մեր կավին չգոհություն էր խառնել՝ պատվիրելով, սակայն, արարքը ենթարկել էկզիստենցիալ շարժառիթների և Ուրիշով չափել սեփական արժանիքները: «Ես կամենում եմ», - աղաղակում է մեր մեջ նստած գեղապաշտը: «Դու պարտավոր ես», - հորդորում է բարոյապաշտը: Նախապատվությունների և պայմանականությունների կծիկ է ամենագոր կյանքը, և այդ ոճավորումը ըմբոստության է մղում՝ անկախ այն բանից, թե ժամանակի այդ հատվածում մեր ուշաթափության պատճառը Գեղեցկության առինքնող բուրմունքն է, թե Բարոյականության խնկարույր աղոթքը:

Մարդու համար կյանքը վերածվում է իրական աղետի ոչ թե այն ժամանակ, երբ տևականորեն ինչ-որ բանի պակաս է զգում, այլ այն ժամանակ, երբ կորցնում է կյանքի նկատմամբ հետաքրքրությունը: Կյանքն անհամեմատ ավելի նշանակալի մի բան է, քան մի պակասությունից մյուսին անցումը: Մեր կյանքի «տարօրինակություններից» մեկն այն է, որ մի կողմից առլեցուն է զվարճանքների ու անհոգ վայրիվերումների անսպառ հնարավորություններով, մյուս կողմից, սակայն, ունայնության ու ձանձրույթի սարդոստայն-թակարդում հոգեխանգարմունքի ենթարկվածների կուտակումներ են գոյանում: Ամոթ էլ է խոստովանել, բայց մենք այդպես էլ չկարողացանք սերտորեն ու սրտաբաց դաշնակցել մեր իսկ ճարտարակերտած աշխարհի հետ: Աշխարհին այս ինելակորույս սլացքն ինքներս ենք հաղորդել և գլխապտույտից սրտնեղած՝ փորձում ենք սանձել անսանձելին: Մեր ամբողջ պատմությունը պայքարելով հնազանդվելու, կենսական բիրտության և կենսաբանական հոգցների արանքում էկզիստենցիալ տագնապների, պիտանի և վաստա-

¹ Տե՛ս **Шелер М.** Положение человека в Космосе // **Шелер М.** Избранные произведения. М., 1994, էջ 164:

կած օրերը անախտան և ավարա օրերով փոխարինելու շղթա է: Մի բան ակնհայտ է, որ մարդու բնական և սոցիալական վիճակների միջև հսկայական խզվածություն կա, և հավանաբար այդ երկու անկշտում գիշատիչներին տանելի հաշտեցման կարող է դրդել միայն **գոյասունման մտահոգությունը**՝ մարդկային մարմնականությանը բնորոշ ապրելու բնագրը, կամ որ նույնն է՝ «տեխնիկական բանականությունը»:

Մարդկանց մարմնական հավաքականության կազմակերպման եղանակը, այսինքն՝ համակեցության հուզական խտությունը բնորոշող թեմատիկ միջուկը կարող է լինել ինչպես **բարոյաբանական**, այնպես էլ՝ **գեղաբանական**: Մրանք թեև հավաքականության և համակեցության կազմակերպման փոխլրացնող եղանակներ են, բայց իրականում զգայական աշխարհի կառուցարկման տարբեր կենսադիրքորոշումներ են, որոնցից առաջինը (բարոյաբանական) ղեկավարվում է «Եղիբ Ուրիշի համար» (Կանտ), իսկ երկրորդը (գեղաբանական)՝ «Եղիբ Քեզ համար» (Նիցշե) սկզբունքով: Առաջինի դավանանքը Խիդճն է (պետք է), իսկ երկրորդինը՝ Կամքը (ուզում եմ): Գերմանացի ժամանակակից փիլիսոփա Բ. Հյուբները այս առնչությամբ նկատում է, որ բարոյական օրենքները ոչ այնքան գործողության մղող (ինչ անել), որքան մարդկանց կրքերն ու բնագոյները զսպող (ինչ չանել) պատմիրաններ են, որոնք ակտիվանում են միայն այն ժամանակ, երբ ակտիվանում է խիդճը, մինչդեռ գեղաբանությունը բնութագրում է իշխանության տենչող Կամքի գործնական հակվածությունը, այն, թե որտեղ, ինչպես և ում վրա սպառի իր էներգիայի մետաֆիզիկական ավելցուկը², զմայլվի ինքն իրենով՝ կասեր Կիերկեգորը:

Մարդկային հավաքականության հիմքում ընկած վերոհիշյալ «թեմատիկ միջուկի» ներքին հակասականությունը, ավելի ճիշտ՝ թվացյալ իրարամերժությունը մեր կյանքի երկփեղկվածության հավերժ ցուցիչն է, որը մեկ արտահայտվում է Երկնային և Երկրային արքայությունների (Օ. Երանելի), մեկ՝ «անձավի» և «սեռի» կուռքերին հաջորդող «հրապարակի» և «թատրոնի» կուռքերի (Ֆ. Բեկոն), մեկ՝ հոգևոր (Հոգու) և քաղաքակրթական (Կեսարի) իշխանությունների, մեկ էլ՝ «իմաստավորող խորհրդածության» և «հաշվարկող մտածողության» (Մ. Հայդեգեր) առճակատումներով ու ալեբախությամբ: Դժվար չէ նկատել, որ մեր կյանքի երկփեղկվածությունը բնորոշող այս ձևակերպումները վերջիվերջո առնչվում են սոցիալական կեցության առանձնահատկությունը բնութագրող մարդաբանական երկու հիմնական հաստատուններին՝ **Հոգուն** և **Բանականությանը**, որոնցից առաջինը դրսևորվում է իբրև **վարք**, իսկ երկրորդը՝ իբրև **կամք**: Այլ կերպ ասած՝ առաջին ղեպքում մենք գործ ունենք բարոյական կեցության հետ, որի գոյաբանական հիմքը **բարին** է, իսկ երկրորդ ղեպքում՝ գեղագիտական կեցության հետ, որի գոյաբանական հիմքը **բարիքն** է: Եթե հարցը դիտարկենք

² Տե՛ս **Хюбнер Б.** Произвольный Этнос и принудительность эстетики. Минск, 2000, էջ 29-30:

մարդկային գործունեության ներքին շարժառիթների տեսանկյունից, ապա խոսքն այն մասին է, թե մեր վարքը կարգավորող մշակութային տարածության մեջ հանրային կյանքի հուզական խտությունը որտեղ է առավելապես կուտակվում: Եթե, օրինակ, հին աշխարհում հանրային կյանքի հիմնական հավաքատեղին **Հրապարակն** էր (ագորա), միջնադարում՝ **Տաճարը** (եկեղեցի), ապա արդյունաբերական քաղաքակրթության հանրային կյանքի գլխավոր ասպարեզը, պատկերավոր ասած, **Շուկան է**: Դժվար չէ նկատել, որ հոգու կրքերի վրա հսկողություն սահմանող հիշյալ հանրային հաստատությունները հենվում են մարդաբանական տարբեր հաստատունների վրա: Մասնավորապես, եթե Տաճարին նախապատվություն տվող հասարակություններում մարդաբանական հաստատուն է համարվում **Հավատը**, ապա ազատական-շուկայական հասարակություններում՝ **Բանականությունը**³: Հավանաբար մարդկության ճակատագիրը բոլորովին այլ ընթացք կունենար, եթե կյանքի բարոյական ճարտարակերտումը ինչ-ինչ հնարքով համատեղվեր գեղագիտական ճարտարակերտման հետ, եթե մեր կառուցարկած սոցիալական աշխարհը համապատասխաներ մեր բարոյական իդեալներին, և վերջապես՝ եթե «հաց և տեսարան» նախընտրող ժամանակակից մարդու ինքնիշխան ոգին լիովին չսահմանազատվեր ապաշխարանքով ներում հայցող հոգու անձկությունից: Բայց, ինչպես ասում են, պատմության մասին «երթեներով» չեն դատում:

Տերունական աղոթքի ներփակ քննության առնչությամբ Ռուդոլֆ Շտայները նկատում է, որ «աղոթքի քրիստոնեական հիմնատրամադրվածությունը» բացառում է որևէ եսասիրական ցանկություն ու կամազդում, այն է՝ «ոչ որպես ես կամիմ, այլ որպես դու կամիս»⁴: Սա Տաճարի բանաձևն է: Մեծ հաշվով՝ սա նաև ավանդական հասարակությունների բարոյակերտման բանաձևն է: Միակ տարբերությունն այն է, որ առաջին դեպքում «Դու»-ն (Աստված) ցանկացած պարագայում որոշիչ է, իսկ «Ես»-ը (մարդը)՝ որոշյալ, մինչդեռ երկրորդ դեպքում (մարդ-մարդ հարաբերություններում) մարդը և՛ որոշիչ է (դու), և՛ որոշյալ (ես): Ճիշտ է, այս դեպքում ևս «ես»-ի արժեքները չափող հաստատունը «Ուրիշն» է (ոսկե օրենք), բայց բարոյական հարաբերությունների առանձնահատկությունն այնպիսին է, որ ցանկացած մարդ նաև Ուրիշ է և հետևաբար արժանի որոշիչ լինելու պատվին: Եվ ընդհանրապես, աշխարհը հենց սկզբից մեր համատեղ կյանքի հորիզոնն էր, ուր համակեցության ոսկե օրենքը խոստանում էր հնարավորությունների հավասարություն: Բայց ժամանակի ընթացքում հնարավորությունների հավասարության մասին երբեմնի հորինված լավագույն եղերերգությունը գոյատևման

³ Տե՛ս **Марков Б. В.** Храм и рынок. Человек в пространствах культуры. СПб., 1999, էջ 13-14:

⁴ **Ռուդոլֆ Շտայներ**, Հայր մեր (աղոթքի ներփակ քննություն) // **Էդվարդ Աթայան**, Հոգի և ազատություն, Եր., 2005, էջ 461:

խրամատներում ընդվզող մարդու խոսքոտ կոկորդից հնչում է որպես մարտակոչ, այն է՝ «այլ որպես ես կամիմ»: Սա Շուկայի բանաձևն է: Մեծ հաշվով՝ սա նաև ապակրոնականացված, ապասրբագանացված այն աշխարհի գեղակերտման բանաձևն է, ուր միշտ և ամենուրեք «Ես»-ը որոշիչ է, իսկ «Դու»-ն՝ որոշյալ:

Համակեցության կառուցարկման բարոյաբանական («այլ որպես դու կամիս») և գեղաբանական («այլ որպես ես կամիմ») սկզբունքները ունեն կյանքի հոսքի մեջ ներառվելու տարբեր շարժառիթներ: Մարդն ընդհանրապես ըմբոստանում և մաքառում է այն ամենի դեմ, ինչ դրսեկություն է, տարանձնային է և խոչընդոտող: Այս իմաստով մարդու մեջ գոյություն ունի աշխարհը վերափոխելու և տիրապետելու մի անբավ հավակնություն, որը, ինչպես արդեն նշեցինք, ունի կա՛մ բարոյաբանական, կա՛մ գեղաբանական նկատառում: Բարոյաբանական առումով կյանքը «**ծառայություն**» է, գեղաբանական առումով՝ «**բավականություն**»: Ծառայել նշանակում է նախագծել «Ես»-ից դուրս գտնվող որևէ նպատակ և կենսունակության էներգիայի մետաֆիզիկական ավելցուկը պարպել Ուրիշի համար: Բավականություն ստանալ նշանակում է կենսունակության էներգիայի մետաֆիզիկական ողջ ավելցուկը ուղղորդել սեփական «Ես»-ի ինքնաիրացման վրա՝ այդ նպատակին ենթարկելով նաև Ուրիշին: Թե «մարդ-ծառայությունը» և թե «մարդ-բավականությունը» էկզիստենցիալ մտահոգությունից ձերբազատվելու և այս անհասկանալի աշխարհում հասկանալի մի անկյուն ունենալու մտահայեցողական նախագծեր են, որոնք երբեմն այնպիսի կախվածություններ են ստեղծում, որ մենք ակամայից դառնում ենք մեր իսկ հորինած փոքր աշխարհի պատանդները⁵: Եթե ավանդական հասարակություններում, ուր կյանքը գլխավորապես «ծառայություն» է, մարդը ոչ միայն իր վարքը հարմարեցնում է Ուրիշին, այլև այդ Ուրիշին ենթարկվում է ուրիշների կողմից շրջանառվող նորմերով, ապա ազատական մշակույթի շրջանակներում, ուր կյանքը գլխավորապես «բավականություն» է, կյանքի կազմակերպման և փոխհարաբերությունների հաստատման ձևն ու եղանակը դառնում են ընտրության առարկա, ինչը նշանակում է, որ կյանքը ոչ թե Ուրիշի սցենարով սահմանված բեմադրություն է, այլ նախապատվությունների և նախասիրությունների հրավառություն: Մի անհատապաշտական կռապաշտություն, երբ բոլոր կարգի նույնականությունները կեղծագործվում են, կրկնությունները՝ վերածվում տեսողական պատրանքի, իսկ տարբերությունները հարաբերակցում են տարբերությունների հետ հենց տարբերությունների միջոցով⁶:

Քաղաքակրթության պատմությունը ցույց է տալիս, որ «այլ որպես դու կամիս» սկզբունքով ղեկավարվող հասարակություններում, ուր

⁵ Տե՛ս **Бард А., Ян З.** Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. СПб., 2005, էջ 5-6:

⁶ Տե՛ս **Делез Ж.** Различие и повторение. М. – СПб., 1998, էջ 334:

գլխավորապես իշխում է խնամակալական մշակույթը, մարդկային շփումների տարածության խտությունը նպաստում է սոցիալական **համակարգի ամբողջականության պահպանմանը**, մինչդեռ «այլ որպես ես կամիմ» սկզբունքով դեկավարվող հասարակություններում, ուր գերիշխում է ազատական մշակույթը, շփման տարածության կազմակերպումը հարմարեցված է **համակարգի գործառության օպտիմալությանը**: Այս առնչությամբ ամերիկացի նշանավոր ազգագրագետ Մարգարետ Միդը նկատում է, որ ավանդական հասարակություններում իշխում է նախնիներին կողմնորոշված մշակույթը, ուր փոփոխություններն այնքան դանդաղ ու աննկատ են ընթանում, որ պապերը իրենց թոռներին այնպիսի **ապագա** են ցանկանում, ինչպիսին իրենց **անցյալն** էր: Այսինքն՝ ավագ սերնդի անցյալը դառնում է նոր սերնդի ապագան⁷ («որպես դու կամիս»): Բայց մենք ապրում ենք մշակութային շրջադարձի փուլում, երբ դեպի անհայտություն ընթացող մեր երթն այլևս նախնիների կողմից ո՛չ էկզիստենցիալ աջակցություն է ստանում, ո՛չ էլ առօրյա հոգածություն, քանի որ սերունդների միջև մշակութային խզումը նախնիների փորձը դարձրել է անգործածելի, և յուրաքանչյուր ոք ստիպված է անձամբ գտնել կեցության բարձրացրած հարցերի պատասխանը⁸ («որպես ես կամիմ»):

Կյանքը նյութականացված մշակույթ է և բեմականացվում ու խաղարկվում է որպես նախապես գրված մշակութային տեքստ: Մշակութականացված կյանքը գոյություն ունի և շարունակական է, քանի որ ամեն ակնթարթ դիմադրում և մինչև վերջ չի ենթարկվում մարդկային քմահաճույքներին՝ թողնելով, սակայն, մեր կյանքի դրամային երբեմն տալ հերոսական, երբեմն՝ մարտիրոսական, երբեմն էլ՝ կարեկցական շեշտադրումներ: Համաշխարհային հոռետեսության մեծ տեսաբան Շոպենհաուերը նշում էր, որ կյանքը անվերջ խաբեություն է, մի ձեռնարկ է, մի անհաջող գործարք, որն իր ծախսերը երբեք չի ծածկում և երբեք իր խոստումները չի կատարում⁹: Բայց կյանքի հմայքը չափից ավելի առինքնող է, և ոչ ոք չի կարող շրջանցել այն: Չի կարող նաև այն պատճառով, որ միայն ապրելով կարելի է հավատարիմ մնալ կոչմանը: Բայց դա այնքան էլ հեշտ գործ չէ, քանի որ այս պակասավոր աշխարհում մարդկային կարողությունները միշտ ինչ-որ չնախատեսված բավարար հիմունքի պակաս ունեն, և կյանքը ինչ-ինչ հնարքով մաքրագործելու հավակնությունները իրագործելիս մշակութային բանիմացության ողջ պաշարը մարդիկ այլևս ծախսում են աշխարհը **վիճարկելու** գերխնդրի վրա:

Ժամանակակից աշխարհում վիճարկումը դարձել է գոյության փաստարկ: Ես գոյություն ունեմ, եթե ուրիշները վիճարկում են իմ գոյության փաստը, եթե նրանք վիճարկում են աշխարհը գեղաձևելու իմ

⁷ Տե՛ս **Мид М.** Культура и мир детства. Избранные произведения. М., 1988, էջ 322-323:

⁸ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 360:

⁹ Տե՛ս **Шопенгауэр А.** Избранные произведения. М., 1992, էջ 63:

իրավունքը («որպես ես կամիմ») և չեն ցանկանում խաղալ իմ կողմից բեմականացված աշխարհում: Բայց սա նշանակում է նաև, որ մարդը իրեն վիճարկող Ուրիշի կարիք ունի, քանի որ միայն այդ վիճարկման մեջ նա կարող է գոյություն ունենալ¹⁰: Այս առիթով մեկ անգամ ևս անդրադառնանք «Ադամի գործին»: Լիովին պարզ է, որ ճանաչողությանը անհաղորդ մնալու Արարչի պատվիրանը այլընտրանքի տեղ չէր թողնում, և ոչ մի հույս, որ ինչ-որ հեռավոր ապագայում Ադամը կզգար սեփական ճակատագիրը կերտելու տքնանքից ծնված երջանկության խորհրդավոր համը: Դա նշանակում է, որ մարդը նախապես չէր տիրապետում կյանքի կենսատու ակունքներին, ընդամենը Տիրոջ կամքի **Հոչակագիրն** էր, և նրա կեցության հիմունքները լիարժեք չէին և պատկանում էին Ուրիշին: Բայց ինչպե՞ս եղավ, որ այդ նախաստեղծ մարդը անտեսեց իր գոյաբանական փխրունությունը և ցանկացավ իշխանություն հաստատել անգոյության վրա: Աշխարհում մահից ուժեղ և անգոյությունից սարսափելի ոչինչ չկա, և ինչպես Հայդեգերն էր ասում, մահը **Ոչինչի** տապանն է¹¹: Բայց եթե մահվան սպառնալիքը չկանխեց Ադամին, կնշանակի, որ իր արարքի շարժառիթների մեջ նա ունեցել է մի այնպիսի գորեղ պատճառ, որի համատեքստում պատվիրանով սահմանված կարգը կորցրել է իր նշանակությունն ու կարևորությունը: Այդ ի՞նչ գորեղ շարժառիթ էր, որ նախասահմանված կարգը վերածեց քառսի, որից, Նիցցեն կասեր, կարող էին «պարող աստղեր» ծնվել: Եթե մեր բաժինը մահն է, և մեր տեղը Դժոխքն է, միևնույնն է, թող աշխարհը գոյի «որպես ես կամիմ». ահավասիկ նախաստեղծի էկզիստենցիալ խռովության բանաձևը: Բայց սա հենց **գոյությունը վիճարկելով փաստելու** բանաձևն է: Ո՞վ էր Ադամը, քանի դեռ չէր վիճարկել Տիրոջ որոշումը և ապրում էր որպես Նրա կամքի Հոչակագիր, ո՞վ էր նա, քանի դեռ վիճարկելով չէր ստեղծել ապշահար այն անկարգությունը, որով բնութագրվում է կյանքի տարերքը: Ինքնին հասկանալի է, որ այդ վիճարկումով ոչ միայն սկսվեց իմաստավոր կեցության ճարտարակերտումը, այլև սահմանագատումը նախասահմանվածը չվիճարկող մնացյալ շնչավորներից: «Ամենայն մարդ» վիճարկող Ադամ է: Բայց մեր գործողությունները ունեն նաև հակադարձ արտացոլանքը: Վիճարկելով ճանաչողությանը անհաղորդ մնալու պատվիրանը մեղսագործության գայթակղող ուժից մի պահ շվարած մարդը հաջորդ ակնթարթին ապրեց Աստծո գոյության անասելի թովչանքը և որպես հավելում՝ ճանաչողության առաջին առկայծումներից կռահեց, որ այլևս գրկվել է կեցության գոյաբանական երաշխիքներից: Բայց հուսահատության և տագնապի բաց երախը, որն այդուհետ պղծելու էր բանականության բերքը, այն նվազագույնն է, որ «ամենայն մարդ» պատրաստ է Ուղտի և Առյուծի այլակերպումներով կրել, մինչև կգա Մանուկը (Նիցցե): Եթե

¹⁰ Տե՛ս **Бланшо М.** Неопишемое сообщество. М., 1998, էջ 13:

¹¹ Տե՛ս **Хайдеггер М.** Бытие и время. СПб., 2002, էջ 324:

թույլատրվել է պատվիրագանցությունը, կնշանակի Տերը ևս իրեն վիճարկող Ուրիշի կարիք ուներ և միայն այդ վիճարկումով կարող էր փաստել իր գոյությունը: Այս առնչությամբ Ժորժ Բատայը նկատում է. «Մենք Աստծո ներկայությունն ենք փնտրում մեր մեջ, բայց, հազիվ կենդանություն առած, Նա անմիջապես իր մահն է պահանջում. մենք Աստծուն հասու ենք դառնում սոսկ այն ժամանակ, երբ Նրան սպանում ենք»¹²:

Աստված գոյություն ունի միայն իրեն վիճարկող մարդկանց համար, մնացյալ շնչավորները համակերպված են նախասահմանված կարգին և դրա համար էլ անմեղսունակ են և անաստված: Մնում է ենթադրել, որ վերահաս պատիժը ուշացավ («նորանից կերած օրդ մահով պիտի մեռնիս»), որովհետև, ինչպես ասում են, ինքն իրեն ճանաչող մարդը ինքն իր դահիճն է:

Վիճարկումը մտքի տրամաբանական շղթայի մեթոդական դադար չէ միայն, այն գոյության մշտական հողն է, որի վրա մենք քափ ու քրտինք աշխատում ենք՝ փաստելով ինչպես մեր, այնպես էլ ուրիշների հեղինակային իրավունքը: Իբրև աշխարհի ճարտարակերտման եղանակ՝ վիճարկումը աշխարհի մի հատվածը սեփական գործունեության ասպարեզ դարձնելու կենսադիրքորոշում է, հեղինակային իրավունքի հայտ, որով մարդը փորձում է անձամբ ձևակերպել կյանքի հոսքի մեջ «որպես ես կամիմ» սկզբունքով ներառվելու և «ուրիշի» ծրագրերը վիճարկելու բանաձևը: Այն մասնավորապես ենթադրում է, որ «վիճարկման շարժում» նախաձեռնող մարդու տեսակը ոչ թե պարզունակ հակառակվող է, այլ մեկը, ով գիտակցում է իր «ես»-ի եզակիությունը և իր իշխանության ձգտող կամքին հուսախաբ չանելու համար պատրաստ է հաղթահարել իրեն անհարմարություններ պատճառող ուրիշի խորթությունը, շփվել ու երկխոսել նրա հետ՝ նրան օգտագործելով որպես իր գոյության երաշխիք¹³: Ինչպես ասում են, աշխարհը ախորժելու համար այն պետք է ձեռքի տակ պահել:

Բայց աշխարհը միայն տեսարան կամ համայնապատկեր չէ, այն նաև մեզ ուղղված հայացք է, մեզ հետևող Ուրիշն է, ում փոխելու և մեր գեղագիտական **մտադրությունների գործակալ** դարձնելու համար երբեմն պահանջվում է ուժերի գերլարում և գեղագիտական գինովություն: Առավել ևս, որ դիմակահանդեսի նմանվող ժամանակակից աշխարհում լրջության և խաղի համադրության շնորհիվ ստեղծվել է նմանը չունեցող մի **«տեսարժան Ուրիշ»**, մի անծանոթ դրկից, ով ոչ կարգին հանդիսատես է, ոչ էլ դերասան: Նա այդ երկուսից հունցած մի անձն խառնուրդ է, որին շատ դժվար է ընտելացնել ու դարձնել մեր գեղագիտական մտադրությունների գործակալ: Ավելին, ավարտին է հասնում այն աշխարհի ճարտարակերտումը, ուր նախահարձակ մի-

¹² Батай Ж. Внутренний опыт. СПб., 1997, с. 167.

¹³ St u Левинас Э. Избранное. Тотальность и Бесконечное. М., СПб., 2000, էջ 189, 281:

ջակությունից, անհատապաշտությունից, ներման ու ցավակցման զգացմունքներից ձեռքբազատված մարդկանց ընկերակցությունից խուսափելու վերջին ելքը մնացել է ապատարածականացված, սպասարահի վերածված այս աշխարհում իրեն նախագծել գոյության սահմանափակ տարածության մեջ՝ վերականգնելով հին ու բարի ժամանակների նստակյաց կյանքի մշակույթը:

Առերևույթ բաց, բայց իրականում գոյության սեփական պարկուճի մեջ փակված «մենակյացների» այս աշխարհում Ուրիշն այլևս անմատչելի ու դժվարահաս թիրախ է, և հետզհետե ավելի ու ավելի դժվար է նրան դարձնել սեփական մտահղացումների ծեփանյութ: Նա ոչ միայն Ուրիշ է, այլև օտար, անսովոր ու տարասեռ, ինչն ավելի է ամրապնդում նրան վիճարկելու մեր մտադրությունը: «Վիճարկող մարդը», ում այնպես անաքող փառաբանում էր Նիցշեն, օժտված է կյանքի գոյաբանական հզորությունը մարմնավորող արժանիքով՝ անհնարինը բացահայտելու և հաղթահարելու կամքով ու երևակայությամբ: Կամք առ իշխանությունը (ավելի ստույգ՝ առ հզորությունը)՝ հենց անհնարինը հաղթահարելու օժտվածությունն է, որից, ինչպես Նիցշեն կասեր, շրջակա օդը ալեկոծվում է, և հողի շնչառությունը բոցավառվում: Բայց ինդիքը ոչ այնքան անհնարինի ինքնանպատակ հաղթահարումն է, որքան նոր «ինչուների» և նպատակների արարումը: Արարումը հնարավոր չէ առանց անհնարինի հաղթահարման: Կյանքը չի պահպանվի, ասում էր Նիցշեն, եթե նրանից խլենք հեռանկարայնությունը¹⁴: Աշխարհը գոյություն ունի այն բանի համար, որ ամեն վայրկյան ծագում է որպես **այլ**, որպես նոր հեռանկար, քանի որ իրերի և գաղափարների «երկարատև օգտագործման» ժամանակներն անցել են, երկարատև կայունությունն այլևս շոայնություն է:

Կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման յուրաքանչյուր մշակույթ ունի գերակա մի կողմ, որը կանխորոշում է տվյալ համակեցության շրջանակներում ընկալման ու ըմբռնման բնույթը, այն էմպիրիկ կարգը, որի մեջ մարդիկ պետք է կողմնորոշվեն: Բայց դա նաև այն կարգն է, որը զարգացման ինչ-որ փուլում օտարվում, դառնում է վիճարկման արժանի Ուրիշ: Կյանքի «ինչպես դու կամիս» փուլը ավարտվում է, և վրա է հասնում «ինչպես ես կամիս» փուլը: Հայտնվում է իրական մարդը, նա, ով կյանքի առույգությունը հակադրում է թեական մարդու բարեպաշտությանը, ով հովվերգում է մարդու ֆիզիկական խառնվածքին բնորոշ կամայականությունը (քմահաճույքը) և վիճարկում բարոյական խառնվածքում համեստորեն ծվարած արժանապատվությունը: Էներգիայի մետաֆիզիկական ավելցուկը, որը մինչ այդ ծախսվում էր կյանքի բարոյական ճարտարակերտման վրա, այժմ արդեն փոխարկվում է **վիճարկման էներգիայի**՝ իրենից դուրս իրեն

¹⁴ St' u **Ницше Ф.** Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. М., 1994, էջ 263:

փնտրող, իրեն վերստին ձեռք բերելու համար տարատեսակ նախագծեր հորինող նորին մեծություն **Ղժգոհին** լիցքավորելու համար: Մա ակնթարթի մեջ խտացած մի հավերժություն է, երբ առ իշխանություն ձգտող Կամքը երջանկության բերկրանք է պատճառում վիճարկման տարերքով ապրող ա յն մարդուն, ով այդ պահին սահմանվում է ոչ թե ըստ Ուրիշի, այլ ըստ իր մեջ արթնացած գեղապաշտի: Մա այն անկրկնելի և եզակի պահերից է, երբ մարդը ըմբռնվում է իր իսկությունը, իր բնագիր-սկզբնագիր էությունը, քանի որ արարման խառնաշփոթի մեջ նա ինքն իր հետ մնալու եզակի հնարավորություն է ստանում:

Մարդու ողջ կյանքը կառուցված է հնարավորի և անհնարինի սահմանագլխին: Եղած սահմանները խախտելու և չեզոքացնելու, հնարավորությունների նոր հորիզոններ բացելու այս հակվածությունը, որը Մ. Ֆուկոն անվանում է տրանսգրեսիա, արտահայտում է մարդու կանգ առնելու անհնարինությունը¹⁵: Կյանքը հեռանկար է, փոթորկվող ուժերի և նրանց վտակների հավերժ փոթորկվող և հավերժ վերադարձող ծով է, իշխանության հասնելու մրցավազք է, երբ կամքը հետամտում և վիճարկում է նրան, ով դիմադրում է¹⁶: Քանի դեռ մարդու գոյությունն աստվածային կամեցողության արդյունք էր (կյանքը դրախտում), այն ընթանում էր իբրև իրադարձությունների բնական ընթացք, սակայն արդեն երկրային չափումներում կյանքը վերաճում է գոյության համար ամենօրյա պայքարի: Ինքնին հասկանալի է, որ անբարեկարգ աշխարհի չարիքներից խոցված ու վիրավորված մարդը, հոգեմաշ այդ պայքարում աստվածային տնօրինումից զրկվելուց ի վեր, երբեմն տրվում է ներդաշնակ ու կատարյալ կյանք երևակայելու «թուլությանը» կազմելով ու նախագծելով աշխարհը վերափոխող զանազան ուտոպիական ծրագրեր: Ուտոպիան իրականության հանդեպ անդրանցումային կողմնորոշում է, որը կարող է մասամբ կամ լիովին պայթեցնել իրերի գործող կարգը: Եթե սկզբնապես ուտոպիական այդ նախագծերը համեմված էին երևակայական ծայրահեղություններով և ասես ապագայի մասին վիպերգություններ լինեին, ապա ժամանակակից աշխարհում այդ նախագծերը թոթափել են գեղարվեստական երևակայության գունազարդումները և հավակնում են այլընտրանքային կենսական հնարավորությունների բացահայտման մենաշնորհի: Բայց պարադոքսն այն է, որ աշխարհի ռացիոնալացման նման նախագծերը, որպես կանոն, մարմնավորվում են իռացիոնալ (հեղափոխության) ուժերի կողմից¹⁷: Մարքսը, օրինակ, կշտամբում էր նախորդ այն փիլիսոփաներին, ովքեր տարբեր կերպ նկարագրել են աշխարհը, բայց չեն դրել այն վի-

¹⁵ St' u **Фуко М.** О трансгрессии // "Танатография Эроса: Жорж Батай и французская мысль середины XX века". СПб., 1994, էջ 117:

¹⁶ St' u **Ницше Ф.** Черновики и наброски 1885-1887 гг. // Полное собрание сочинений. В 13 томах. Т. 12. М., 2005, էջ 385:

¹⁷ St' u **Бердяев Н.** Царство Духа и Царство Кесаря, Гносеологическое введение // Избранные произведения. Ростов-на-Дону, 1997, էջ 302:

ճարկելու և փոխելու խնդիր: Փոքր-ինչ այլ ձևակերպումներով նույն բանն էր ասում նաև Նիցշեն՝ քննադատելով կյանքից հոգնած-խոնջացածներին, ովքեր չեն ցանկանում իրենց համար ստեղծել այնպիսի աշխարհ, ինչպիսին որ այն պետք է լիներ: Կյանքի հանդեպ խռովարարության այս փիլիսոփայությունը, որը նախապես ընդամենը հավակնում էր տեսականորեն ճանաչել աշխարհի հնարավոր ճարտարակերտումները, աստիճանաբար վերածվում է աշխարհը վերափոխելու գործնական գաղափարախոսության և գործնական խռովության՝ ամեն ինչ վիճարկելու համատարած մտայնության և խառնաշփոթի մեջ կազմակերպելով «կոլեկտիվապաշտական կրոնին» արժանի մի այնպիսի գորանոց (ընկերվարություն, ֆաշիզմ), ուր ոչ Մարքսը կուզենար ապրել, ոչ էլ առավելևս Նիցշեն: Բայց միննույնն է, գոյություն ունեցող աշխարհի կարգն ու դասավորությունը ճշմարիտ ու անվիճարկելի համարող **ճակատագրապաշտներից** գատ, ովքեր համակերպվելով ստեղծում են հարմարավետության պատրանք, պատմության շրջադարձային փուլերում չգիտես ինչպե՛ս և որտեղի՛ց, ասպարեզ են իջնում առկան վիճարկող և ապագայի հատուկ տեսլականով խանդավառ ինչ-որ **գեղապաշտներ**, ովքեր փորձում են մեկընդմիջտ հաղթահարել կյանքի անորոշությունը և իրականությունն այնպես փոխել, որ օրհնյալ երկիրը՝ այն տեղը, որը չկա (ou-topos), դառնա «տեղ», որն ամենուրեք է¹⁸:

Կյանքի անորոշության հաղթահարումը սիզիփոսյան աշխատանք է: Բայց մենք չենք կարող անձնատուր լինել: Կենդանին և կյանքը անբաժանելի են: Մարդը և կյանքը ևս անբաժանելի են: Բայց, ի տարբերություն մյուս կենդանիների, մարդը ոչ միայն հենց ինքը՝ կյանքն է, այլև տնօրինում է այդ կյանքը: Նա կյանքի հանդեպ «դիրքավորված» է, այսինքն՝ ոչ միայն համակերպվում է կյանքին, այլև փորձում այն վերափոխել: Վերելապաշտությունը սիզիփոսյան աշխատանքի հավերժական շարժիչն է: Նիցշեի ասած կյանքից հոգնածները ու խոնջացածները, նրանք, ովքեր պատրաստ են իրենց պատկերացումներն ու ցանկությունները հարմարեցնել իրերի բնական ընթացքին ու կարգին, դեկավարվում են **նպատակահարմարության օրենքներով**: Նրանց աշխարհը հուսալի է, բայց՝ ձանձրալի: Բոլորովին այլ է վերելապաշտների պարագայում: Նրանք, ովքեր միտումնավոր «խեղաթյուրում» են աշխարհի իրական պատկերը և իրենց երևակայության ու տեսլականի համար պատրաստ են զրկանքների ու գոհողության, դեկավարվում են **նպատակադրման օրենքներով**: Նրանց աշխարհը անկանխատեսելի է, բայց գրավիչ: Նրանք վիճարկողներն են, և եթե իրականությունը չի համապատասխանում նրանց գեղագիտական պատկերացումներին ու սոցիոլոգիային տեսլականին, ապա մեղավորը ոչ թե պատկերացումներն են ու տեսլականը, այլ՝ իրականությունը: Մի բան ակնհայտ

¹⁸ Տե՛ս Թիլլիխ Պ. История и царство Божие // "Философия истории: Антология". М., 1995, էջ 240-241:

է, որ իմացության և հավատի, ճշմարտության և տեսլականի, մի խոսքով համակերպման ու վիճարկման չափանիշները իրար փոխարինելի չեն: Վիճարկումը իրականությունից դուրս ձևավորում է իդեալական աշխարհի մոդել (ուտոպիա), որի գոյության իրավունքի համար մարդիկ ինքնակամ գոհաբերությունների են դիմում: Մարդը միաժամանակ և՛ ճշմարտության աշխարհում է, և՛ հավատի: Երկու դեպքում էլ նրա կյանքի ամեն ակնթարթը մոտիվացված է: Վիճարկումը Ֆուկոյի ասած կանգ առնելու և եղածով բավարարվելու անհնարինությունը, ընդամենը աշխարհին վախճանաբանական կամ վերելապաշտական հեռանկար հաղորդելու **կամազդակում** է: Ինչպես ասում են, ընտրության գանձարանը հարուստ չէ, բայց նվազ չափով այլընտրանքային է: Ազատության (գեղագիտություն) և անվտանգության (բարոյագիտություն) ձգտումների միջև բախումները շարունակում են դրամատիկ բովանդակություն հաղորդել մարդկային կյանքին, քանի որ իրարամերժ են և տարբեր կերպ են արժևորում Ուրիշին: Եթե առաջին դեպքում վիճարկվում է Ուրիշը, ապա երկրորդ դեպքում Ուրիշն է վիճարկողը: Ճիշտ է, վիճարկող և վիճարկելի Ուրիշները առնչվելի են, բայց նրանց արարքի ու վարքի շարժառիթները **անհամաչափելի** են, քանի որ նրանք նաև իրար փոխարինելի չեն:

Մարդը մեղսավոր է, և յուրաքանչյուր ոք պատվիրագանց է և կամ՝ կլինի: Բայց լինել պատվիրագանց, ամեննին էլ չի նշանակում լինել անհավատ: Էլ չասած, որ պատմական տարբեր ժամանակահատվածներում գործել են համակարգաստեղծ տարբեր հարացույցներ (Աստված, Պետություն, Հասարակություն, Անհատականություն), որոնք նաև ունեցել են մարդու վարքն ու արարքը գնահատող տարբեր չափորոշիչներ: Մի բան ակնհայտ է, որ չափից ավելի բարոյահակությունը և գեղահակությունը կարող են դառնալ կյանքի ապականման հիմնարար պատճառ, քանի որ բարոյական կամ գեղագիտական հավելումների օգնությամբ կարող են կյանքին հաղորդել ավելորդ կամ թվացյալ խորություն, հավաստիություն և գաղափարական ծանրաբեռնվածություն:

Աշխարհը ո՛չ համատարած թյուրիմացություն է, ո՛չ էլ անհեթեթություն: Անձի սկզբունքային մենակությունը նույնքան անհնարին է, որքան՝ ուրիշների բացակայությունը: Անառարկելի իրողություն է խոռվահույզ «ես»-ի գոյությունը: Բայց նախ իրողություն է գոյության թույլտվություն վաստակած Ուրիշը: Քաղաքակրթությունը, կասեր Բողոքիչարը, ամեն ինչ արել է Ուրիշին բնաջնջելու համար, բայց նա շարունակում է մեր առջև հառնել իբրև **անխորտակելի**¹⁹:

Կյանքը վիճարկելի է, բայց անխորտակելի: Անսպառ են այլակերպման նրա հնարավորությունները, և ամեն այլակերպում հնարավորությունների նոր պատուհան է բացում: Բայց կյանքը պարբերաբար զգայազրկվում, աղավաղվում և նվաղում է՝ ժամանակ առ ժամանակ

¹⁹ Стé u **Бодрийяр Ж.** Прозрачность зла. М., 2000, էջ 215:

ընկնելով ցնորական վիճակի մեջ: Նման դեպքերում աշխարհի և մարդու միջև հարաբարությունները ժամանակավորապես խզվում են կամ դառնում դրամատիկորեն լարված:

«Վաղը լուսադեմին, երբ մենք մեղսավոր քնի մեջ կլինենք, Ջզոնությունը ինքնասպան կլինի: Անցյալից ժամանած դիմակավոր նախամարդը, ում ձեռքին Վիճարկելու վճիռն է, անպարկեշտ շիտակությամբ մեզ կառաջարկի հարմարավետ տեղավորվել «**Հավերժ վերադարձի**» ճեպընթացի մեջ: Սկսվում է **Հետադարձը**, և տրված է հետհաշվարկի մեկնարկը: Չմոռանաք իջնել Ձեր ծննդավայրում: Դուք Ձեր ծնունդի վկաներն եք»: Այսպիսի մի խզրզանք գտա չգրված ու չընթերցված մի նշանավոր **Գրքում**, որի բոլոր էջերին ճերմակով ճերմակի վրա գրված էր. «Ամեն ծնվող մարդու հետ աշխարհից մի բուռ հող է պակասում: Կյանքը կհասնի իր վախճանին, երբ վերջին բուռ հողը կշնչավորվի: Արարման վեցերորդ օրը վիճարկելի է: Վիճարկելի է վեցերորդ օրվա արարվածը»:

Ես հաղորդվեցի և դարձա վիճարկման վկան: Իսկ երբ համոզվեցի, որ ունայնությունը ունայն է, դարձյալ «ն՝ իրիկուն եղավ և՛ առավոտ», և իմ առջև բացվեց չգրված ու չընթերցված նշանավոր գրքի ճերմակ թղթերի հեծկլտոցի գաղտնիքը. վիճարկված գրվածքների թափորն էր հեծկլտում: Նրանց մեջ էր նաև իմ խզրզանքը:

Բանալի բառեր – վիճարկում, ընդվզում, մեղսագործություն, կամազդակում, ճարտարակերտում, կառուցարկում, Ուրիշ, դրախտ

ЭДВАРД АРУТЮНЯН – Смена контекста: оспаривание как волеизъявление преодолеть невозможно. – Жизнь намного значительней, чем просто переход от нехватки одного к нехватке другого. Это всё ещё незавершённое событие, а человек – вечный Фауст. Чтобы жизнь не лишилась перспектив, мир должен постоянно оспариваться. Оспаривание – заявка на его архитектонику. Человек обладает метафизическим излишком энергии, и эстетическое созидание мира являет собой его неизлечимую «болезнь».

Ключевые слова: оспаривание, трансгрессия, бунт, архитектоника, волеизъявление, конструирование, Другой, рай

EDWARD HARUTYUNYAN – The Context Shift: Contestation as Expression of Will to Overcome the Impossible. – Life is much more significant than moving from one insufficiency to another. Life is an unfinished event and the human is an eternal Faust. The world must be constantly contested so that the life is not deprived of prospect. Contesting is a bid for architectonics of the world. The human has a metaphysical surplus of energy and the aesthetical creation of the world is his incurable "disease".

Key words: contestation, transgression, revolt, architectonics, expression of will, engineering, Alter, paradise